

Поліграфолог майбутнього має бути не лише технічним спеціалістом, а й консультантом, який допомагає компаніям будувати безпечне та стійке середовище.

Висновки. Поліграф зберігає свою значущість як ефективний інструмент корпоративної безпеки, що сприяє зміцненню довіри та запобіганню внутрішнім ризикам. У контексті розвитку ІІІ поліграфологія потребує адаптації, підвищення цифрової компетентності та вдосконалення методів аналізу. Людський чинник – емпатія, інтерпретаційна гнучкість та моральне судження – залишається домінуючим у процесі визначення автентичності поведінки.

Ярослав МИШКОВ

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
поліграфолог із 2025 року,
м. Харків, Україна*

СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНОГО ПОЛІГРАФА: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Сучасні можливості використання результатів судової психологічної експертизи із застосуванням поліграфа у процесі доказування під час кримінальних проваджень залежить від вирішення ряду питань процесуального, організаційного та методичного характеру [12, с. 31–44]. Варто враховувати, що у процесі доказування у кримінальному провадженні жоден доказ не має на перед встановленої пріоритетності або більшої ваги, а тому результати застосування поліграфа, як і інші докази, у кожному провадженні будуть піддаватися критичному аналізу й оцінці [19, с. 97].

Практика показує, що результати проведення судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа оцінюються судами у кримінальному провадженні через відповідність доказів таким критеріям, як належність, достовірність та допустимість, а також врахування достатності та взаємного зв'язку в сукупності з іншими зібраними доказами (матеріалами) у кримінальному провадженні [13, с. 321–

44]. У сучасних умовах судова практика демонструє прагнення до обережного підходу, досить багато випадків, коли результати таких досліджень не визнаються доказами.

Отже, на сьогодні у практичному аспекті важливими є проблеми врахування критеріїв оцінки судом достовірності висновку цієї експертизи, а також дотримання умов та вимог, коли результати такої судової психологічної експертизи можуть бути визнаними судами у кримінальному провадженні як докази. Важливо враховувати, що приймати рішення та визнавати їх доказами у кримінальному судочинстві є виключно компетенцією суду [3, с. 327].

Судова практика свідчить про те, що результати проведення судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа можуть бути доказами і враховані лише у сукупності з іншими доказами, за умови добровільності процедури й відсутності порушення прав людини. Більше того, проведення судової психологічної експертизи із застосуванням поліграфа має здійснюватися атестованими Міністерством юстиції України судовими експертами психологами (поліграфологами) із застосуванням валідних і надійних поліграфологічних наукових методик, інших методів і видів експертного дослідження (ретроспективних, психодіагностичних) та відбувається, відповідно до вимог процесуальних кодексів, з урахуванням того, що висновок експерта є процесуальним джерелом доказів (засобом доказування) і не має наперед встановленої доказової сили. Такий висновок експерта розглядається судами лише як одне із джерел доказів та підлягає перевірці й оцінці судами, нарівні з іншими зібраними доказами та експертизами у кримінальному провадженні згідно з ст. 94, 101 КПК України [21, с. 497].

Застосування поліграфа під час проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа регулюється: 1) Законом України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ (ч.1, 2, 3 статті 10 Закону) [16]; 2) КПК України (статтями 69–70, 79, 83, 101–102, 242–245, 274, 332, 356, 358, 486, 509, 518) [8]; 3) Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених Наказом Мінюсту № 53/5 від 08.10.1998 р. [7] (із змінами, внесеними 27.07.2015 р.) [14], пункти 6.8, 6.8.1. та 6.8.2. Розділу VI «Психологічна експертиза» [15]; 4) Державним стандартом України (далі – ДСТУ) 9265:2023 Судова експертна діяльність. Правила розроблення,

викладення й оформлення методик провадження судових експертиз, затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 32 «Про прийняття національних стандартів», яким встановлено загальні вимоги до розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз та експертних досліджень [4]; 5) ДСТУ 9266:2023 «Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги», затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 321 «Про прийняття національних стандартів» [17], яким встановлено загальні організаційні та методологічні вимоги до проведення судових експертиз із використанням поліграфа, визначено терміни та поняття, які застосовують під час проведення судових психологічних експертиз з використанням поліграфа. У пункті 6.2 розділу 6 цього ДСТУ зазначається, що поліграфічне дослідження застосовують у судовій психологічній експертизі як окремий функціонально-психодіагностичний метод дослідження особистості в комплексі з іншими методами, що традиційно застосовують в експертній психологічній практиці [72]; 6) ДСТУ 8692:2016 Поліграфи. Технічні умови, затвердженим наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 15 листопада 2016 року № 378 «Про прийняття національних стандартів», яким встановлено технічні вимоги до поліграфів, вимоги до функціональності, безпеки, маркування, пакування, транспортування та зберігання, а також методи випробувань, необхідні для підтвердження відповідності цим вимогам) [6]; 7) Методикою проведення судових психологічних експертиз із використанням комп'ютерного поліграфу, що у 2025 р. включена до реєстру Міністерства юстиції України (реєстраційний код Методики – 14.1.84, вид експертизи – 14. Психологічна експертиза. 14.1. Психологічні дослідження), рішення про дежавну реєстрацію прийнято 18.02.2025 р., № з/п 558 [18].

Важливого значення у сучасних умовах розвитку вітчизняної поліграфології також набуває розроблення та впровадження професійного стандарту «Поліграфолог», який нині активно формується і є вже на стадії завершення, у якому буде встановлено офіційні вимоги до кваліфікації, компетентностей для поліграфологів, особливості їх підготовки та дотримання ними у своїй діяльності етичних норм [1; 9; 11].

Основні завдання, які вирішують судовою психологічною експертизою з використанням поліграфа, є такі : встановлення ступеня значущості для підекспертної особи певної інформації, зумовленої її викривленням, приховуванням або підтвердженням; з'ясування відповідності чи невідповідності інформації, заявленої підекспертною особою стосовно фактів, обставин і подій, які підлягають дослідженню, її особистому досвіду. Під час проведення судової психологічної експертизи з використанням поліграфа використовують: 1) методики психологічних досліджень особистості, що є в загальному психодіагностичному вжитку; 2) спеціальні методики й методи проведення поліграфічних досліджень: а) методику виявлення прихованої інформації [9], яка охоплює: тести на знання відомого рішення; тести на знання невідомого рішення; тести перевірки версій; б) методику питань порівняння [2]. Для адаптації, з'ясування індивідуальних особливостей та адекватності реагування підекспертної особи до початку проведення основної частини психологічного дослідження під час судової психологічної експертизи з використанням поліграфа застосовують стимульні тести: тест завідомо неправдивих відповідей; тест із правдивою відповіддю «так» у разі використання методики виявлення прихованої інформації; тест на виявлення підготовки до протидії (за рішенням спеціаліста) [5].

Варто зауважити, що попри існуючі дискусії, загалом судова психологічна експертиза із застосуванням поліграфа розглядається судами як один із доказових інструментів, за умови дотримання всіх нормативних вимог до об'єктивності дослідження й компетенції експерта. Тобто самі по собі «перевірки на поліграфі», проведені приватним чином без дотримання процедури судово-експертної діяльності, не є рівнозначними судовій експертизі. Водночас, висновок судового експерта-поліграфолога, підготовлений відповідно до Закону, може мати доказове значення [20]. Суд оцінює висновок судової психологічної експертизи з поліграфом як доказ у сукупності з іншими доказами, звертаючи увагу на відповідність висновку вимогам закону, повноту та об'єктивність дослідження, а також на його достовірність та наукову обґрунтованість.

Для дотримання умови законності формування доказової бази інформація, що стала відомою завдяки використанню поліграфа, має бути отримана шляхом проведення судової психологічної експертизи з використанням комп'ютерного поліграфа. Водночас, отримані докази в процесі досудового розслідування із недотриманням кримінально-процесуальних вимог стають нерідко причиною закриття численної кількості

кримінальних проваджень у зв'язку із недоведеністю вини обвинувачених. Саме тому, важливим засобом збору доказів у кримінальному провадженні є отримання доказів, яким властиві такі внутрішні властивості, як належність, достовірність та допустимість, а також достатність та взаємний зв'язок у сукупності з іншими зібраними доказами (матеріалами) у кримінальному провадженні [22, с. 106–109].

Вбачається, що за умов стрімкої технологізації кримінального процесу й водночас відсутності чіткого правового регулювання поліграфа в Україні постає потреба у виробленні науково обґрунтованої та процесуально безпечної моделі його використання, здатної поєднати ефективність доказування з дотриманням конституційних гарантій прав людини та стандартів ЄСПЛ [13, с. 319]. При цьому важливо враховувати, що у процесі доказування жоден доказ не має наперед встановленої пріоритетності або більшої ваги, у тому числі й результати застосування поліграфа, очевидно, що це важливо враховувати.

Отже, з огляду на викладене, важливим напрямом удосконалення поліграфологічної діяльності є необхідність спеціального вивчення й дослідження наявної практики проведення судових психологічних експертиз з використанням комп'ютерного поліграфа в Україні. У подальшому результати аналізу таких досліджень повинні стати методологічним підґрунтям для формування стандартизованих підходів до їх проведення, розроблення та оновлення методик, а також відіграти вагоме значення для розроблення та пропонування науково-методичних рекомендацій щодо підвищення їх рівня доказової цінності у кримінальному судочинстві.

Література :

1. Акімов О., Андрусак М., Русецький Р. Інституціоналізація професії поліграфолога: виклики інтеграції української моделі до міжнародних стандартів. *Національні інтереси України*. 2025. № 7 (12). С. 16–33 [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-7\(12\) – 16–33](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-7(12) – 16–33);
2. Барко В. І., Барко, В. В. Психологічні особливості застосування поліграфологічних методик запитань порівняння: теорія і практика досліджень. *Вісник Національного університету оборони України*, 2024, 79 (3), 7–16. <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-79-3-7-16>
3. Войцехівський С. В., Гачкевич А. О. Передумови та виклики використання поліграфа для цілей кримінального судочинства: інформація як доказ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2025, 3 (89), 325–334.

4. Державний технічний стандарт України 9265:2023. Судова експертна діяльність. Правила розроблення, викладення й оформлення методик провадження судових експертиз : наказ ДП «Український НДНЦ з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 16 листопада 2023 року № 32. К. : ДП «УкрНДНЦ», 2023. 23 с. URL: <https://surl.li/avhbzc>

5. Державний технічний стандарт України 9266:2023. Судова психологічна експертиза. Використання поліграфа. Загальні вимоги. Офіційне видання. Розроблено технічним комітетом стандартизації «Судова експертиза» (ТК 192), прийнято та надано чинності наказом ДП «УкрНДНЦ» від 16.11.2023 р. № 321 з 01.05.2024 р. <https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html>

6. Державний технічний стандарт України 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» : Державного підприємства «Український Науково-дослідний національний центр з питань стандартизації, сертифікації та якості» від 15 листопада 2016 року No 378. К. : Мінекономрозвитку України, 2016. 12 с. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=6799

7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/prin>

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://surl.li/polfq1>

9. Морозова Т. Р. Методика виявлення прихованої інформації у поліграфічних дослідженнях: монографія / за наук. ред. О. М. Морозова. Київ: Алерта, 2023. 472 с.

10. Морозова Т., Морозов О. Щодо стандарту професії «Поліграфолог». Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз: зб. матеріалів панел. дискусії : IX Харків. міжнар. юрид. форум, м. Харків, 26 верес. 2025 р. / [А. Гетьман, В. Журавель, В. Шевчук та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; Нац. акад. прав. наук України ; Всеукр. асоц. поліграфологів. Харків : Право, 2025. С. 80–90.

11. Мотлях О. І., Кущенко Д. В. Професійна компетентність поліграфолога: метод. посібник. Київ : НАВС, 2023. 71 с.

12. Мотлях О. Правові основи застосування поліграфа в Україні – реалії сьогодення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 31–44 doi: 10.33270/01242702.31;

13. Погорецький М. А. Використання поліграфу у доказуванні у кримінальних провадженнях: практика США, країн ЄС, ЄСПЛ та України. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. № 26. 2025. С. 318–335. С. 321. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.26.37> С.327.

14. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України 27 липня 2015 року № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15#Text>

15. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 03.11.1998 № 705/3145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

16. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/403812?find=1&text=%D0%A0%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80#w1_1.

17. Про прийняття національних стандартів від 16.11.2023 № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0321774-23#Text>

18. Реєстр методик проведення судових експертиз. URL: <http://rmpse.minjust.gov.ua/> ;

19. Сергєєва Д. Б. Доказове значення результатів інструментальної діагностики достовірності вербальної інформації у кримінальному процесі України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 91–100.

20. Судова психологічна експертиза з поліграфом – достовірність і науковий підхід. URL: <https://morozova.center/services/2>

21. Шевчук В. М., Капустіна М. В. Криміналістична поліграфологія / Криміналістика: підручник / [В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та ін.]; за ред. В. М. Шевчука; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. С. 488–511. С. 497.

22. Шевчук В. М. Психофізіологічні дослідження із використанням поліграфа та їх доказове значення. Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 4–5 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 106–109.

Тетяна МОРОЗОВА

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства
юстиції України, поліграфолог із 2003 р., атестований судовий експерт,
м. Київ, Україна*

МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ ПРИХОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ДИНАМІЧНИЙ НАУКОВО- ОБГРУНТОВАНИЙ РОЗВИТОК І ПЕРЕВІРКА ВІЙНОЮ

Методика виявлення прихованої інформації (МВПІ) з метою проведення поліграфологічних досліджень використовується в Україні